

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

1.1 หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันทั่วโลก ได้กลับมาให้ความสนใจการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์อีกครั้ง อันเนื่องมาจาก ยาสังเคราะห์มีประสิทธิภาพในการรักษาโรคลดลง ประกอบกับฤทธิ์ของยาสังเคราะห์ที่แสดงผลการรักษา ชัดต่อตนเองเมื่อใช้ยาหลายชนิดร่วมกัน ซึ่งผู้ป่วยอาจต้องได้รับยาในปริมาณเพิ่มมากขึ้น หรือได้รับยาใน ระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น (Petrovska, 2012) รวมทั้งผลข้างเคียงที่เกิดจากการใช้ยารักษาโรค เช่น ผลข้างเคียงของการใช้ยากลุ่มสเตียรอยด์ (Steroids) ได้แก่ มวลกระดูกลดลง ความดันโลหิตสูง ระดับ น้ำตาลในเลือดสูง กล้ามเนื้ออ่อนแรง และเกิดแผลในทางเดินอาหาร เป็นต้น (Patient, 2015) จากประวัติ การใช้ยาสมุนไพรท้องถิ่นของผู้รู้เรื่องสมุนไพร โดยเฉพาะกลุ่มยาพื้นบ้านสำหรับบำรุงสุขภาพ พบว่าผู้ที่ใช้ สมุนไพรเป็นประจำมีสุขภาพแข็งแรง มีอายุยืนยาว และมักไม่พบอาการเจ็บป่วยรุนแรง ซึ่งอาจชี้ให้เห็นถึง ความสามารถในการบำรุงรักษาสุขภาพของสมุนไพรท้องถิ่น ด้วยการตระหนักว่าการแพทย์และยาแผน ปัจจุบันมีข้อจำกัดในการรักษา มีผลข้างเคียงของการใช้ยา อีกทั้งยาที่นำเข้าจากต่างประเทศมีราคา ค่อนข้างสูง ด้วยเหตุนี้การใช้สมุนไพรท้องถิ่นจึงได้เริ่มเป็นที่นิยมอีกครั้ง โดยเฉพาะในรูปแบบของการดูแลสุขภาพเบื้องต้น การป้องกัน และการรักษาอาการเจ็บป่วยไม่รุนแรง เช่น ยาต้มดื่มบำรุงกำลัง เครื่องหอม และสมุนไพรนวดประคบที่ใช้ในธุรกิจสปา เป็นต้น

สำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง นอกจากจะใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาโรคแล้ว ยังมีความเชื่อมโยง สัมพันธ์กับวิถีชีวิต จิตวิญญาณ และพิธีกรรมของคนในชุมชน การศึกษาวิจัยด้านสมุนไพรและยาพื้นบ้าน ของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553-ถึงปัจจุบัน ร่วมกับ ชุมชนบนพื้นที่สูง 7 พื้นที่ คือศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์และห้วยส้มป่อย โครงการขยายผลโรง การหลวงโป่งคำ ป่ากล้วย ปางมะโอ แม่ฮ่อง และโครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาการปลูก ผืนขุนตื้นน้อย พบว่าแต่ละชุมชนมีผู้รู้และหมอยาพื้นบ้าน มีการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืช สมุนไพรท้องถิ่นจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้สามารถรวมตำรับยาพื้นบ้าน 167 ตำรับ จากพืชสมุนไพร 834 ชนิด มีสมุนไพรและยาพื้นบ้านที่มีศักยภาพเชิงพาณิชย์จำนวน 84 ชนิด โดยมีป่ารอบชุมชนเป็นแหล่งสมุนไพร ที่สำคัญ อย่างไรก็ตามการใช้สมุนไพรของชุมชนเป็นการเก็บหาจากป่าเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการปลูก ทดแทน สมุนไพรบางชนิดเพาะขยายพันธุ์ได้ยาก (อัปสร และสุดาวดี, 2557) ประกอบกับความต้องการ สมุนไพรท้องถิ่นของตลาดภายนอกชุมชน ทำให้ปริมาณสมุนไพรในป่าลดลงอย่างรวดเร็ว

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพโดยใช้พืชสมุนไพร ภาครัฐมีการส่งเสริมการใช้ และพัฒนาสมุนไพรให้เกิดประโยชน์ จะเห็นได้จากการศึกษา งานวิจัย และงานอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่ เกิดขึ้นหลายโครงการ และด้วยองค์ประกอบของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีทั้งความหลากหลายของพืชสมุนไพร หมอพื้นบ้าน องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความร่วมมือจากชุมชน จึงเหมาะที่จะส่งเสริมให้มี การอนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกพืชสมุนไพรท้องถิ่น รวมถึงการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ เบื้องต้น และอาจช่วยส่งเสริมรายได้จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่มีอยู่ นำไปสู่การมีชีวิตอยู่

อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการและเกิดความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยหลักการฟื้นฟูทรัพยากรที่สำคัญคือควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นการฟื้นฟู โดยนำเอาองค์ความรู้และวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้และจัดการทรัพยากร (สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์, 2007) เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค การดูแลสุขภาพเบื้องต้น และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่นและยาพื้นบ้านของชุมชนบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษาและคัดเลือกสมุนไพรท้องถิ่นและยาพื้นบ้านที่มีศักยภาพใช้ประโยชน์
3. เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกพืชสมุนไพร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. เพื่อศึกษาวิธีการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรที่สำคัญ

1.3 เป้าหมายของโครงการ

ชุมชนบนพื้นที่สูงมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และได้รับประโยชน์จากการใช้พืชสมุนไพร รวมถึงการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4 ผลผลิต (Output)

- 1) มีภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่นได้รับการรวบรวม อย่างน้อย 1 พื้นที่
- 2) พืชสมุนไพรสำคัญได้รับการเพาะขยายพันธุ์ และมีการปลูกในชุมชน อย่างน้อย 5 ชนิด

1.5 ผลลัพธ์ (Outcome)

- 1) ชุมชนมีการฟื้นฟูการใช้ประโยชน์สมุนไพรท้องถิ่น อย่างน้อย 3 พื้นที่
- 2) พืชสมุนไพรท้องถิ่นได้รับการสำรวจและฟื้นฟูการปลูก อย่างน้อย 5 ชนิด